

การกำหนดขอบเขตเมืองเก่าภูเก็ต

ตรีชาติ เล่าแก้วหนู

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

treechart33@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ต เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและประเมินคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ในเมืองเก่าภูเก็ต 2) กำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ต และ 3) กำหนดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ต โดยกระบวนการในการวิจัยเริ่มจากการสำรวจประวัติศาสตร์ความเป็นมา และพัฒนาการของเมืองภูเก็ต การศึกษาองค์ประกอบสำคัญของเมืองเก่า การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของโบราณสถาน อาคารและสถานที่สำคัญ แล้วจึงจัดลำดับความสำคัญโดยอาศัยเกณฑ์การประเมินคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์ดังกล่าวทำให้สามารถกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าซึ่งครอบคลุมย่านสำคัญของเมืองภูเก็ตที่มีพื้นที่ทั้งสิ้น 2.76 ตารางกิโลเมตร และกำหนดขอบเขตพื้นที่ต่อเนื่องครอบคลุมย่านที่สำคัญรองลงมาเพื่อควบคุมการพัฒนารอบย่านเมืองเก่าเป็นพื้นที่ 6.75 ตารางกิโลเมตร โดยแนวทางหลักในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมและการประชาสัมพันธ์ 2) การสร้างจิตสำนึกเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน 3) การส่งเสริมกิจกรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น 4) การส่งเสริมคุณภาพชีวิต 5) การป้องกันภัยคุกคามจากมนุษย์และธรรมชาติ 6) การประหยัดพลังงานด้านการสัญจรและคุณภาพสิ่งแวดล้อม และ 7) การดูแลและบำรุงรักษาอาคารและสาธารณูปการ โดยการวิจัยนี้ดำเนินการภายใต้กรอบนโยบายของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: ขอบเขตเมืองเก่า ภูเก็ต

Boundary identification of Phuket Old town

Treechart Loakaewnoo

Faculty of Architecture, Prince of Songkla University

treechart33@gmail.com

Abstract

The research on old town boundary identification of Phuket aims to 1) tangible and intangible heritages study and evaluation, 2) Phuket old town and buffer zone identification study and 3) guidelines for Phuket old town conservation and development. The research method consists of history background and human settlement study, urban elements study, architectural and art study of ancient buildings and places, and cultural heritage value evaluation and ranking. Following this research, it can be concluded that the old town boundary of Phuket covered some of valued districts of Phuket in 2.76 square kilometers. While the buffer zone of Phuket old town boundary covered surrounding lower priority area in 6.75 square kilometers. Moreover to protect cultural heritages in the boundary, guidelines for Phuket old town conservation and development - generated by public hearing - consists of 1) public participation and communication, 2) awareness raising on sustainable urban conservation and development, 3) local life and activities promotion, 4) quality of life development, 5) manmade and nature hazard protection, 6) energy saving in transportation and environment quality and 7) building and infrastructure maintenance. Therefore, this research is under policy of the Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning

Keywords: old town boundary, Phuket

บทนำ

“เมืองเก่า” หมายถึง เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน และมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่างๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรม ซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี และประวัติศาสตร์ ที่ยังคงหลักฐานทั้งกายภาพที่บ่งบอก

ถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองหรือโบราณสถานในอดีต และยังมีการใช้สอยในลักษณะเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน เช่น กรุงรัตนโกสินทร์ เมืองเก่าเชียงใหม่ เมืองเก่าลำพูน เมืองเก่าลพบุรี เป็นต้น

ปัจจุบันเมืองเก่าได้ถูกความเจริญและการขยายตัวของตัวเมืองโดยไร้ขอบเขตและทิศทาง มีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลายกิจกรรม ทั้งภาคราชการและเอกชน เกิดความหนาแน่นแออัดของอาคารสถานที่และการจราจร

เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิทัศน์ ทำให้องค์ประกอบเมืองเก่า คุณค่าของเมืองและเอกลักษณ์ความเป็นเมืองเก่าค่อยๆ ลดความสำคัญและถูกทำลาย ดังนั้น รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายการดำเนินงานเป็นพิเศษเฉพาะพื้นที่เป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 โดยมอบหมายให้คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ซึ่งมีรองนายกรัฐมนตรี ที่นายกรัฐมนตรีมอบหมายให้กำกับบริหารราชการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นประธานกรรมการ ทำหน้าที่วางแผนนโยบาย กำหนดพื้นที่ และจัดทำแผนแม่บท แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี และให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า เป็นขั้นตอนแรกของการวางแผนงานอนุรักษ์และพัฒนาเมือง โดยมีการดำเนินโครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าอย่างต่อเนื่อง และมีมติคณะรัฐมนตรีเห็นชอบกับขอบเขตเมืองต่างๆ จนนำไปสู่การกำหนดนโยบายและเครื่องมือในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในหลายเมือง เช่น เมืองเก่าพิมาย เมืองเก่าสงขลา เมืองเก่าแพร่ เมืองเก่าน่าน และเกาะรัตนโกสินทร์ เป็นต้น และในปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 คณะทำงานได้ดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่ากลุ่มที่ 2 จำนวน 4 เมือง ได้แก่ เมืองเก่าราชบุรี เมืองเก่าสุรินทร์ เมืองเก่าระนอง และเมืองเก่าภูเก็ต

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

การศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ต เป็นกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่เป้าหมายในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้ (tangible heritage) และจับต้องไม่ได้ (intangible heritage) โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการวิจัยประกอบ

ด้วย 1) ศึกษาและประเมินคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ในเมืองเก่าภูเก็ต 2) กำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ต และ 3) กำหนดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ต ทั้งนี้ เพื่อนำร่างขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตและแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าภูเก็ตเสนอต่อคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า และที่ประชุมคณะรัฐมนตรีตามลำดับ เพื่อประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตเป็นกฎกระทรวง และนำไปสู่การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าเป็นการดำเนินงานขั้นตอนแรกในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ก่อนที่จะมีการกำหนดนโยบาย มาตรการ แผนงาน โครงการ และแนวทางการดำเนินงานต่างๆ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าอย่างเป็นรูปธรรม โดยจังหวัดและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า ดังนี้

การเก็บรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์หลักฐานและข้อมูล
การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่า ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ จากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดภูเก็ต สำนักศิลปากรที่ 15 จังหวัดภูเก็ต เป็นต้น โดยเน้นประเด็นศึกษาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา และพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของเมืองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประเพณี เทศกาล ความเชื่อ และลักษณะเด่นทางสังคมของประชากรที่อยู่ในเมือง รวมทั้งแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้อื่นๆ

การสำรวจภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลสถานการณ์ที่เป็นอยู่ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของเมือง โดยมีรายละเอียดของประเด็นการศึกษา ประกอบด้วย 1) ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของ

พื้นที่ศึกษา 2) องค์ประกอบของเมืองเก่า ได้แก่ กำแพงเมือง คูเมือง ประตูเมือง ป้อม แบบแผนโครงข่ายคมนาคมในเมือง บริเวณหรือย่านเก่าที่สำคัญของเมือง ที่หมายตาในบริเวณเมืองเก่า และธรรมชาติในเมืองเก่า เป็นต้น และ 3) สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมของแหล่งโบราณสถาน อาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ที่มีความสำคัญและมีคุณค่าในพื้นที่ศึกษา เป็นต้น

การสำรวจ และวิเคราะห์และประเมินคุณค่าความสำคัญองค์ประกอบของเมือง การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ของเมืองพิจารณาจากเกณฑ์คุณค่าในด้านต่างๆ ที่มีหลักเกณฑ์กำหนดไว้ ประกอบด้วย คุณค่าด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าด้านอายุและความเก่าแก่ คุณค่าด้านสภาพอาคาร สถานที่ และโบราณสถาน คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม คุณค่าด้านองค์ประกอบเมือง คุณค่าด้านการออกแบบชุมชนเมือง หรือจินตภาพ/ การรับรู้ของเมือง (image of the city) และคุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชน การวิเคราะห์จะเป็นการให้คะแนนตามเกณฑ์ข้างต้น ดำเนินการในรูปแบบกลุ่มผู้ประเมินเพื่อกระจายน้ำหนักต่อความคิดเห็นเฉพาะบุคคล ร่วมกับการกำหนดระดับคะแนนค่าน้ำหนักต่อคุณค่าในแต่ละเกณฑ์ ซึ่งผลคะแนนรวมที่ได้จากการประเมินคุณค่าตามเกณฑ์ดังกล่าว สามารถนำไปใช้สำหรับการวางแผนที่แยกแยะระดับความสำคัญ และศักยภาพขององค์ประกอบของเมืองที่สำคัญในพื้นที่เมืองเก่า เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

การระบุหรือกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า การระบุหรือกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาดำเนินการบนพื้นฐานการสนับสนุนของข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ให้เห็นคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมขององค์ประกอบเมืองข้างต้น ร่วมกับเหตุผลความจำเป็นที่จะต้องปกป้องคุ้มครองบริเวณแวดล้อมของพื้นที่เมืองเก่านั้นๆ ได้แก่ สภาวะเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ สภาวะคุกคามจากการพัฒนาสมัยใหม่ ระดับของการบูรณะหรือดูแลรักษา ความกลมกลืนกับบริบทของเมือง และความสนใจของ

ท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วม เป็นต้น การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ในที่นี้แบ่งการกำหนดขอบเขตพื้นที่ออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า หรือพื้นที่หลัก (core zone) เป็นขอบเขตที่ครอบคลุมพื้นที่ที่มีองค์ประกอบของเมืองเก่าที่มีคุณค่าความสำคัญที่เกาะกลุ่มรวมกันเป็นบริเวณที่ชัดเจน และมีความเป็นของแท้ดั้งเดิมและบูรณภาพ (authenticity and integrity) ร่วมกับเหตุผลความจำเป็นต่างๆ ข้างต้นที่ต้องได้รับการดูแลและปกป้องคุ้มครองทั้งองค์ประกอบของเมืองและบริเวณแวดล้อมนั้นอย่างเข้มข้น โดยต้องเร่งวางแผนบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าให้สามารถรักษาสายบรรยาการและอัตลักษณ์ของความเป็นเมืองเก่าไว้ได้มากที่สุด นอกจากนี้ภายในพื้นที่เมืองเก่ายังมีการแบ่งเขตพื้นที่ (zoning) ตามคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบเมืองและบริเวณแวดล้อม ทั้งนี้ เพื่อให้การวางแผนและการกำหนดมาตรการการจัดการพื้นที่ในแต่ละเขต (zones) ภายในพื้นที่เมืองเก่าเกิดความเหมาะสมในทางปฏิบัติ

พื้นที่ต่อเนื่อง (buffer zone) เป็นบริเวณที่ต่อเนื่องกับเขตพื้นที่เมืองเก่าหรือพื้นที่หลัก โดยพื้นที่นั้นอาจมีหรือไม่มีองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองที่มีคุณค่าก็ได้ แต่เป็นบริเวณที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าหรือพื้นที่หลักให้มีความโดดเด่น และสอดคล้องกับบริบทความเป็นเมืองเก่านั้นๆ ทั้งนี้ เพื่อเป็นข้อเสนอให้ท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาวางแผนการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่สอดคล้องกับพื้นที่เมืองเก่า

การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าให้เกิดขึ้นได้จริงนั้น สิ่งที่สำคัญคือ การได้รับการยอมรับจากภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่า ประกอบด้วย ภาคราชการทั้งส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชน และประชาชนผู้อาศัยหรือมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่านั้นๆ ก่อนที่จะมีการประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าอย่างเป็นทางการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 โดยจัดให้มีกิจกรรมเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการ

กำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า ไม่น้อยกว่า 2 ครั้งต่อเมือง แล้วรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่ได้จากการประชุมดังกล่าวไปปรับแก้แนวเขตพื้นที่เมืองเก่า รวมทั้งแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่า ทั้งนี้ การยอมรับจากภาคส่วนต่างๆ จะส่งผลต่อความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหากเมืองเหล่านั้นได้รับการประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่า แล้วจึงนำเสนอต่อคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า และคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบในลำดับต่อไป

ผลการศึกษา

1) ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองเก่าภูเก็ต

เมืองภูเก็ต เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานที่ยาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมาก โดย นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีส่วนใหญ่มีความเห็นว่าชนเผ่าดั้งเดิมของเกาะภูเก็ตมีอยู่ 2 กลุ่ม ได้แก่ ชาวซาไก (Sakai) และชาวเลหรือชาวน้ำ (Sea Gypsy) ชาวซาไกซึ่งมีลักษณะคล้ายพวกเซมัง (Semang) ซึ่งปัจจุบันอาศัยอยู่ทางตะวันตกของคาบสมุทรมลายู สันนิษฐานว่าชาวซาไกได้เดินทางมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณเกาะกลาง ต่อมาได้มีชนชาติมลายูจากพะโคมาอยู่ในดินแดนแถบนี้คือ พวกเซลัง (Selang หรือ Salon) กลุ่มคนพวกนี้ชำนาญในการดำน้ำ จึงเรียกว่าชาวน้ำ (Sea Gypsy) อาศัยอยู่ในหลายเกาะแถบทะเลอันดามันจนถึงปัจจุบัน ในช่วงสมัยอาณาจักรนครศรีธรรมราช ตามตำนานเมืองนครศรีธรรมราชได้ระบุว่าในบรรดาเมืองสิบสองนักษัตรของนครศรีธรรมราชโบราณเมืองตะกั่วกลางเป็นเมืองลำดับที่ 11 ชื่อว่า เมืองสุนขามหรือเมืองประจำป้อ มีตราประจำเมืองเป็นรูปสุนัข และผู้ปกครองภูเก็ตสมัยนั้นได้ถือรูปสุนัขมายกย่องนับถือ เมืองนี้อาจตั้งอยู่ที่อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต มีตำบลหนึ่งทางตะวัน-

ตกชื่อว่า ตำบลกมลา แต่ชาวบ้านโบราณเรียกว่า บ้านกราม้า มีความหมายว่าหมู่บ้าน “ตราหมา” ซึ่งตรงกับตราประจำเมือง “สุนขาม” ในอดีต

ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยา เกาะกลาง หรือ ภูเก็ต มีความสำคัญในฐานะแหล่งแร่ดีบุกที่มั่งคั่ง จนในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 มีการทำสนธิสัญญาการลงทุนทำเหมืองแร่ดีบุกของฝรั่งเศส และมีการอพยพของนักลงทุนชาวจีนเข้ามาทำเหมืองแร่ดีบุกในเกาะกลางจำนวนมาก ทำให้ชุมชนการค้าที่กลางและกระทุ้งเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ในสมัยกรุงธนบุรีมีการอนุญาตให้กับต้นพรานซิสไลท์ เข้ามาตั้งสำนักงานผูกขาดแร่ดีบุกเมืองกลางที่บ้านท่าเรือทำให้กิจการเหมืองแร่เฟื่องฟูอย่างมาก จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 1 พ.ศ. 2328 เกิดสงครามเก้าทัพ คุณหญิงมุกและหญิงจันทน์พาชาวบ้านต่อต้านทัพพม่าได้สำเร็จ ช่วงสมัยรัชกาลที่ 3-4 กิจการเหมืองแร่มีความเจริญก้าวหน้ามาก เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการส่งส่วย “ดีบุก” มาเป็นการผูกขาดเก็บภาษีอากรแบบ “เหมาเมือง” ตลอดจนมีการทำสนธิสัญญากับต่างชาติ ส่งผลให้ธุรกิจการค้าดีบุกขยายตัวอย่างกว้างขวาง คนจีนพากันหลั่งไหลเข้ามาทำเหมืองจนกลายเป็นชนกลุ่มใหญ่ในภูเก็ตจนถึงปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2435 สมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการปฏิรูปการปกครองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล มีการแต่งตั้งให้พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ในช่วงนี้ภูเก็ตเริ่มมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการวางรากฐานด้านต่างๆ ทั้งระบบสาธารณสุข โภค เช่น การสร้างถนน การพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นต้น และวางรากฐานการพัฒนาทางเศรษฐกิจในภูเก็ต คือ ตราพระราชบัญญัติเหมืองแร่ และริเริ่มการปลูกยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทยรวมทั้งภูเก็ต และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมากิจการเหมืองแร่เริ่มซบเซาลง กลุ่มนักลงทุนเริ่มมีแนวคิดในการนำธุรกิจการท่องเที่ยวเข้ามาแทนที่การทำเหมืองแร่ และกลายเป็นฐานเศรษฐกิจหลักของจังหวัดภูเก็ตในปัจจุบัน¹

¹ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดภูเก็ต, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ในคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2545).

2) องค์ประกอบของเมืองเก่าภูเก็ต

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน เมืองภูเก็ตถือเป็นเมืองที่ใหม่ที่สุดในเกาะภูเก็ต เมืองเทียบกับเมืองกลางและเมืองกะทู้ อย่างไรก็ตามเมืองภูเก็ตก็ถือเป็นเมืองย่านการค้าที่เก่าแก่และทรงคุณค่าอย่างมาก เนื่องจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานในเมืองยังคงถูกเก็บรักษาเอาไว้เป็นอย่างดี ทำให้องค์ประกอบเมืองเก่าภูเก็ตมีความหลากหลายและทรงคุณค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารที่เป็นมรดกทางสถาปัตยกรรมที่กระจุกตัวอย่างหนาแน่นบริเวณย่านเมืองเก่า อันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดภูเก็ต โดยเป็นองค์ประกอบของเมืองเก่าภูเก็ตที่ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบันมีดังนี้

กำแพงเมือง คูเมือง และป้อม เมืองภูเก็ตเป็นเมืองทำการค้าที่เก่าแก่ ซึ่งมีหลักฐานการตั้งเมืองที่ทุ่งคาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ หากเปรียบเทียบกับเมืองประวัติศาสตร์อื่นๆ ถือเป็นที่ค่อนข้างใหม่ จึงไม่ปรากฏหลักฐานกำแพงเมือง คูเมือง และป้อมใดๆ ในพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตที่ทุ่งคา อย่างไรก็ตามย่านเมืองเก่าภูเก็ตก็มีขอบเขตของย่านที่ชัดเจน คือ พื้นที่บริเวณที่ล้อมรอบด้วยถนนรัชฎาด้านทิศใต้ ถนนภูเก็ตและถนนเทพกระษัตรีด้านทิศตะวันออก ถนนสตูลด้านทิศตะวันตก และถนนดีบุกด้านทิศเหนือ นอกจากนั้นในพื้นที่ย่านเมืองเก่าภูเก็ตยังมีคลองสายสำคัญไหลผ่านด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ของเมือง นั่นก็คือ คลองบางใหญ่ ซึ่งถือเป็นขอบเขตของเมืองด้านทิศตะวันตกอีกด้วย

แบบแผนโครงข่ายคมนาคมในเขตเมืองเก่า เมืองภูเก็ตเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่พัฒนามาจากการเป็นเมืองท่าเรือที่มีคนจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อทำการค้าจำนวนมาก ลักษณะการจัดผังของเส้นทางคมนาคมในเมืองจึงมีลักษณะเป็นโครงข่ายถนนแบบตาราง (grid system) ตามอิทธิพลการวางผังเมืองของชาวจีนซึ่งรับผ่านมาจากเมืองป่กิ่งและมะละกา โดยมีถนนที่ตัดในแนวเหนือ-ใต้ ได้แก่ ถนนสตูล ถนนยาวราช ถนนเทพ-

กระษัตรี ซอยรมณีย์ และถนนภูเก็ต ส่วนถนนที่ตัดในแนวตะวันออก-ตะวันตก ได้แก่ ถนนดีบุก ถนนกลาง ถนนกระบี่ ถนนพังงา ถนนระนอง และถนนรัชฎา

ที่หมายตาในบริเวณเมืองเก่า เมืองเก่าภูเก็ตเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบริมคลองบางใหญ่ มีจุดหมายตาตามธรรมชาติที่เห็นได้ชัดเจนจากระยะไกล คือ เขารัง และเขาโต๊ะแซะ ส่วนในเขตย่านเมืองเก่าภูเก็ตยังมีอาคารและสิ่งก่อสร้างสำคัญที่ชาวเมืองภูเก็ตรับรู้ได้ว่าเป็นจุดหมายตาของเมือง ได้แก่ วัดมงคลนิมิตร ศาลเจ้าแสงธรรม ศาลเจ้าปุดจ้อ ศาลเจ้าจุ้ยตุ่ย ศาลเจ้าไทหล่า พิพิธภัณฑภูเก็ตไทยหัว บ้านชินประชา โรงแรมออนซอน อาคารธนาคารชาร์เตอร์ ศูนย์บริการข้อมูลท่องเที่ยวย่านเมืองเก่า คลุหาสน์พระอร่ามสาครเขตร บ้านหลวงอำนาจนรารักษ์ อาคารสำนักงานบริษัทอนุภาษและบุตร และสวนเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา มหาราชินี เป็นต้น

ย่านหรือบริเวณที่สำคัญและมีคุณค่าของเมือง เมืองภูเก็ตเป็นเมืองที่เกิดขึ้นจากการค้าขาย ถือเป็นเมืองท่าที่สำคัญของภาคใต้ ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ขอพระราชนานที่ดินบนเนินด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวเมืองเพื่อเป็นศูนย์ราชการ จึงเกิดย่านที่สำคัญขึ้นอีกย่านหนึ่ง ดังนั้นย่านประวัติศาสตร์ที่สำคัญและมีคุณค่าของเมืองภูเก็ต แบ่งได้เป็น 2 ย่าน ได้แก่ ย่านการค้าบริเวณเมืองเก่าริมถนนดีบุก ถนนสตูล ถนนรัชฎา ถนนระนอง ถนนภูเก็ต ถนนเทพกระษัตรี ถนนพังงา ถนนตะกั่วป่า ถนนกลาง และถนนดีบุก ซึ่งประกอบด้วยอาคารตึกแถวแบบโคโลเนียล เป็นสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานศิลปะสถาปัตยกรรมแบบจีนและยุโรปเข้าด้วยกัน ตั้งเรียงตัวกันสองฟากถนน และกระจุกตัวหนาแน่นบริเวณถนนกลาง รวมทั้งยังเป็นที่ตั้งของอาคารและสถานที่สำคัญของเมืองเก่าภูเก็ตหลายแห่ง เช่น วัดมงคลนิมิตร ศาลเจ้าแสงธรรม ศาลเจ้าปุดจ้อ ศาลเจ้าจุ้ยตุ่ย เป็นต้น ส่วนย่านที่สอง คือ ย่านศูนย์ราชการ ซึ่งประกอบด้วย ศาลากลางจังหวัดภูเก็ต ศาลจังหวัดภูเก็ต และสำนักงานที่ดินจังหวัดภูเก็ต และยังมีอาคารสำนักงานอื่นๆ บ้านพักข้าราชการ และบ้านพักขุนนาง ตั้งกระจายตัวอยู่รอบๆ สถานที่ราชการอยู่เป็นจำนวนมาก

ธรรมชาติในเมือง เมืองภูเก็ตเป็นเมืองที่กระจุกตัวหนาแน่นบริเวณขอบเขตของถนนดีบุก ถนนภูเก็ต ถนนเทพกระษัตรี ถนนสตูล ถนนระนอง และถนนรัชฎา อาคารส่วนใหญ่เป็นตึกแถวที่มีด้านหน้าค่อนข้างแคบในขณะที่ด้านข้างยาว ลักษณะการวางผังเช่นนี้จึงมีที่โล่งว่างในเมืองน้อยมาก อย่างไรก็ตามในย่านเมืองเก่าภูเก็ตก็ยังมีคลองบางใหญ่เป็นเส้นทางน้ำตามธรรมชาติที่ทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ และเป็นที่ตั้งของสวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราชาฯ ซึ่งเป็นพื้นที่ธรรมชาติของเมืองอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีต้นไม้ใหญ่ที่กระจายอยู่ตามคูหาสน์ใหญ่ๆ ในย่านเมืองเก่าภูเก็ต เช่น คูหาสน์พระพิทักษ์ชินประชา และคูหาสน์ตระกูลหงษ์หยก เป็นต้น

3) โบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองภูเก็ต

จากข้อมูลแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานในพื้นที่เมืองภูเก็ต โดยสำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต พบว่า ภายในเขตพื้นที่ศึกษาเมืองภูเก็ตมีโบราณสถานที่กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้ว จำนวน 7 แห่ง โดยเป็นโบราณสถานประเภทศาสนสถานในศาสนาพุทธ อาคารและสถานที่ราชการที่ปัจจุบันยังมีการใช้ประโยชน์ ได้แก่ วัดมงคลนิมิตร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติภูเก็ต อาคารศาลจังหวัดภูเก็ต อาคารศาลากลางจังหวัดภูเก็ต อาคารสำนักงานที่ดิน ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขภูเก็ต (หลังเก่า) และ คูหาสน์พระอร่ามสาครเขตร ส่วนแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานที่ทางกรมศิลปากรได้มีการสำรวจและจัดเก็บข้อมูลไว้เรียบร้อยแล้ว แต่ยังไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ จำนวน 4 แห่ง โดยเป็นอาคารที่ยังมีการใช้ประโยชน์ ได้แก่ บ้านชินประชา พระวิหารวัดโมฬีจิตวิหาร ศาลาการเปรียญ วัดเจริญสมณกิจ และกำแพงโบราณ วัดไชยธาราม (วัดฉลอง)

ด้วยประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตตั้งแต่ยุคหินใหม่ จนกระทั่งมีสภาพเป็นเมืองมาร้อยกว่าปี ส่งผลให้เมืองภูเก็ตเป็นแหล่งรวมมรดกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม ทั้งที่ยังคงปรากฏหลักฐาน

ชัดเจนและมรดกที่หลงเหลือเพียงร่องรอยแห่งความเจริญรุ่งเรืองในอดีต ในขั้นตอนของวิเคราะห์คุณค่าความสำคัญของมรดกทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่เมืองภูเก็ตสามารถแบ่งมรดกทางสถาปัตยกรรมออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

ประเภทที่ 1 อาคารและสถานที่สำคัญที่เป็นอาคารทางศาสนา อาคารราชการ และอาคารสาธารณะ ได้แก่ ศาลากลางจังหวัดภูเก็ต อาคารสำนักงานที่ดินจังหวัดภูเก็ต อาคารศาลจังหวัดภูเก็ต ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขภูเก็ต (หลังเก่า) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติภูเก็ต อาคารธนาคารชาร์เตอร์ อาคารสถานีตำรวจตลาดใหญ่ (หลังเก่า) และวงเวียนสุริยเดช

ประเภทที่ 2 อาคารและสถานที่สำคัญที่เป็นอาคารเอกชนขนาดใหญ่ ได้แก่ คูหาสน์พระอร่ามสาครเขตร อาคารสำนักงานบริษัทอนุภาษและบุตร บ้านหลวงอนุภาษภูเก็ตการ บ้านหลวงอำมาจันรารักษ์ บ้านพระพิไสยสรพกิจ บ้านชินประชา คูหาสน์พระพิทักษ์ชินประชา และโรงแรมออนออน

ประเภทที่ 3 อาคารและสถานที่สำคัญที่เป็นอาคารพาณิชย์กรรมกึ่งอยู่อาศัย ได้แก่ ตึกแถวชอยรมณีย์ ตึกแถวริมถนนกลาง ตึกแถวริมถนนพังงา ตึกแถวริมถนนเยาวราช ตึกแถวริมถนนกระบี่ ตึกแถวริมถนนดีบุก ตึกแถวริมถนนสตูล ตึกแถวริมถนนระนอง ตึกแถวริมถนนรัชฎา ตึกแถวริมถนนภูเก็ต ตึกแถวริมถนนเทพกษัตรี และตึกแถวย่านชุมชนบางเหนียว (ภาพที่ 1)

4) การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองภูเก็ต

ในการอนุรักษ์ชุมชนเมืองจำเป็นต้องอนุรักษ์ทั้งอาคารสภาพแวดล้อม และบริเวณที่มีคุณค่า ซึ่งมักมีความแตกต่างกันไปทั้งจากปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความเก่าแก่ คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และสภาพอาคาร รวมทั้งคุณค่าด้านการเป็นองค์ประกอบของเมืองเก่าของโบราณสถาน อาคารและสถานที่สำคัญอื่นๆ

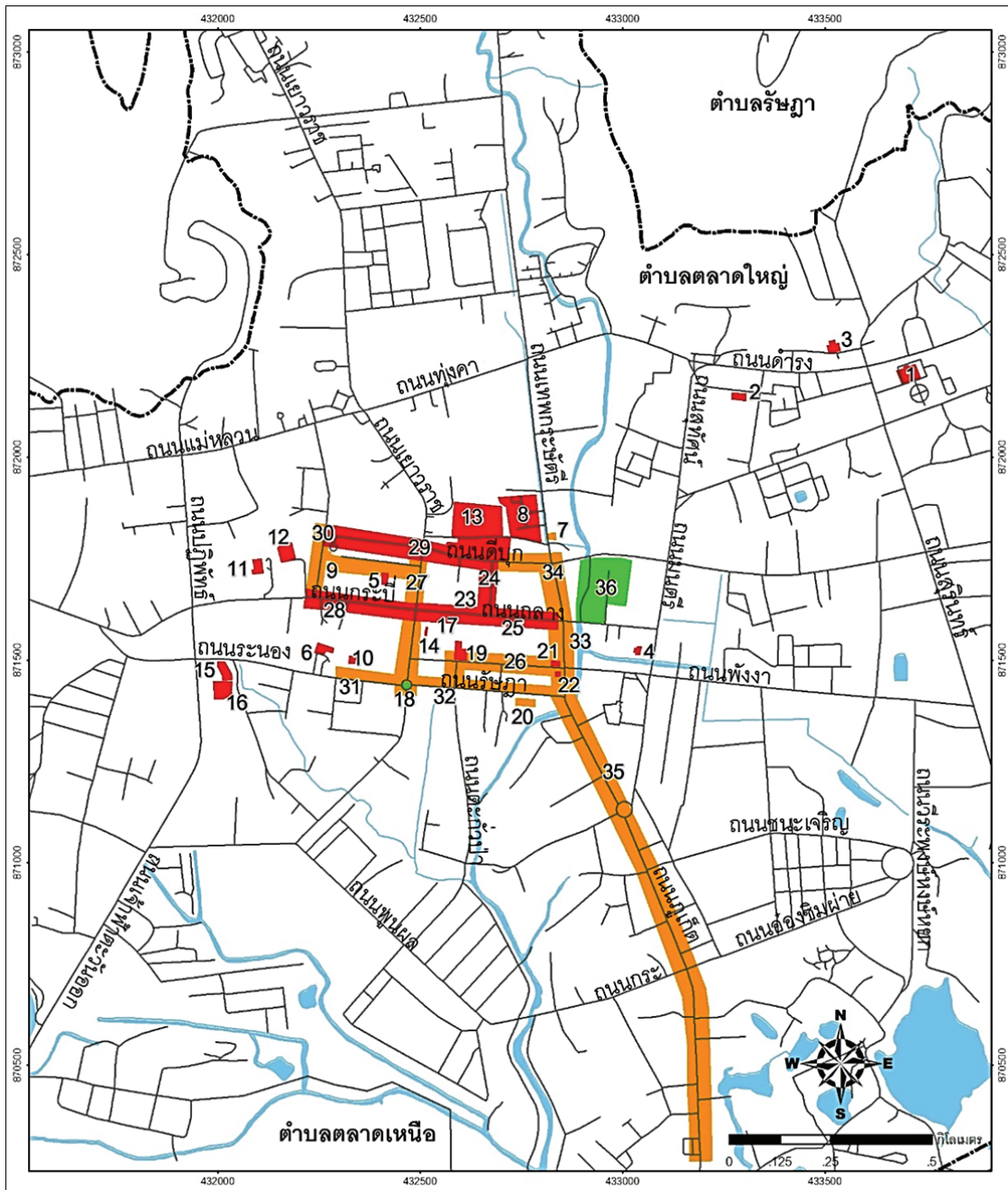
ภาพที่ 1 ตัวอย่างสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าในย่านเมืองเก่าภูเก็ต
ที่มา: การสำรวจ เดือนมกราคม 2559

การประเมินเพื่อจัดลำดับความสำคัญเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ทราบถึงคุณค่า ตลอดจนระดับคุณค่าของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่เหล่านั้น อันเป็นประโยชน์ในการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า และความสำคัญของเมืองเก่าในแต่ละเขต โดยบริเวณที่มีการรวมกลุ่มหรือกระจุกตัวของอาคารและสถานที่ที่มีคุณค่า มักเป็นบริเวณที่มีความสำคัญมากกว่าบริเวณที่ปริมาณอาคารที่มีคุณค่าจำนวนน้อยกว่า ซึ่งจะเป็นประโยชน์ให้สามารถกำหนดความเข้มข้นในการอนุรักษ์ บูรณะฟื้นฟู และพัฒนาได้ที่แตกต่างกัน สำหรับการประเมินคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่า ในที่นี้พิจารณาจากผลของคะแนนรวมจากเกณฑ์หลักที่ใช้ในการประเมิน ซึ่งผลที่ได้จากการลงสำรวจพื้นที่และการประเมินคุณค่า สามารถจำแนกระดับคุณค่าของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเมืองภูเก็ตได้เป็น 3 กลุ่ม (ภาพที่ 2) ได้แก่

กลุ่มองค์ประกอบเมืองที่มีศักยภาพระดับสูง องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้มีด้วยกัน 22 แห่ง โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ย่านสำคัญ คือ ย่านศูนย์กลางพาณิชย์-กรรมเก่า ได้แก่ ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขจังหวัดภูเก็ต (หลังเก่า) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัฒนธรรมภูเก็ต (หลังเก่า) พิพิธภัณฑ์ภูเก็ตไทยหัว วัดมงคลนิมิตร สำนักงานขายประจำประเทศไทย เขตภาคใต้ตอนบน บริษัทการบินไทยจำกัด (มหาชน) บ้านหลวงอนุภาษภูเก็ตการบ้านชินประชา ศาลาสนพระพิทักษ์ชินประชา บ้านพระพิไสยสรพกิจ ศาลเจ้าปู่จ้อ ศาลเจ้าจุ้ยตุ่ย ศาลเจ้าแสงธรรม อาคารธนาคารชาร์เตอร์ อาคารสถานีตำรวจตลาดใหญ่ (หลังเก่า) โรงแรมออน ออน ศูนย์บริการข้อมูลท่องเที่ยว ย่านเมืองเก่าภูเก็ต ตึกแถวชอยรมณีย์ ตึกแถวริมถนนกลาง ตึกแถวริมถนนกระบี่ และตึกแถวริมถนนตีบ และย่านศูนย์กลางราชการเก่าของจังหวัดภูเก็ต ประกอบด้วย อาคารศาลากลางจังหวัดภูเก็ต อาคารสำนักงานที่ดินจังหวัดภูเก็ต และอาคารศาลจังหวัดภูเก็ต

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงที่ตั้งแหล่งโบราณคดีและขอบเขตพื้นที่ศึกษา (เขตเทศบาลนครภูเก็ต)
ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2559

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงที่ตั้งและระดับความสำคัญของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในเมืองภูเก็ต
ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2559

กลุ่มองค์ประกอบเมืองที่มีศักยภาพระดับปานกลาง องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้มีด้วยกัน 12 แห่ง ได้แก่ อาคารสำนักงานบริษัทท่อนุภาพและบุตร บ้านหลวงอำนาจนารักษ์ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นโรงแรมถาวร ศาลเจ้าไหหลำ ตึกแถวริมถนนพังงา ตึกแถวริมถนนเยาวราช ตึกแถวริมถนนสตูล ตึกแถวริมถนนระนอง ตึกแถวริมถนนรัชฎา ตึกแถวริมถนนภูเก็ต ตึกแถวริมถนนเทพกระษัตรี และตึกแถวย่านชุมชนบางเหนียว ทั้งหมดตั้งอยู่ในย่านศูนย์กลางพาณิชย์กรรมเก่าของเมืองภูเก็ต

กลุ่มองค์ประกอบเมืองที่มีศักยภาพระดับต่ำ องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้มีด้วยกัน 2 แห่ง ได้แก่ วงเวียนสุริยเดช และสวนเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา มหาราชินี เหตุผลที่องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้จัดให้อยู่ในกลุ่มที่มีศักยภาพต่ำ เนื่องจากคุณค่าในตัวขององค์ประกอบเองทั้งด้านความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ด้านองค์ประกอบจินตภาพของเมือง ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ด้านอายุและความเก่าแก่ ด้วยเป็นองค์ประกอบที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อการใช้งานของคนในยุคปัจจุบัน จึงไม่ส่งผลต่อการรับรู้และจดจำได้ถึงเรื่องราวของความเป็นเมืองเก่าภูเก็ตมากนัก แม้ว่าองค์ประกอบดังกล่าวจะมีความสำคัญต่อสังคมและชุมชน แต่ก็มีความสำคัญในแง่ประโยชน์ในการใช้สอยของชาวภูเก็ตในปัจจุบันเท่านั้น

กล่าวโดยสรุปกลุ่มโบราณสถาน อาคารที่ทรงคุณค่าและสถานที่สำคัญ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองภูเก็ต ส่วนใหญ่ตั้งกระจุกตัวอยู่ใน 3 ย่าน ได้แก่ ย่านแรก ย่านศูนย์กลางพาณิชย์กรรมเก่าของเมือง บริเวณถนนกลางถนนกระบี่ ถนนระนอง ถนนรัชฎา ถนนตีปุก ถนนภูเก็ต ถนนเทพกระษัตรี ถนนเยาวราช และถนนสตูล ย่านที่สอง ย่านศูนย์ราชการเก่าของจังหวัดภูเก็ต บริเวณเนินด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของย่านเมืองเก่าริมถนนดำรง และย่านที่ 3 คือย่านเก่าบางเหนียว ซึ่งผลสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์คุณค่าและเอกลักษณ์ดังกล่าวนำไปสู่การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตโดยผ่านการประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ในขั้นตอนต่อไป

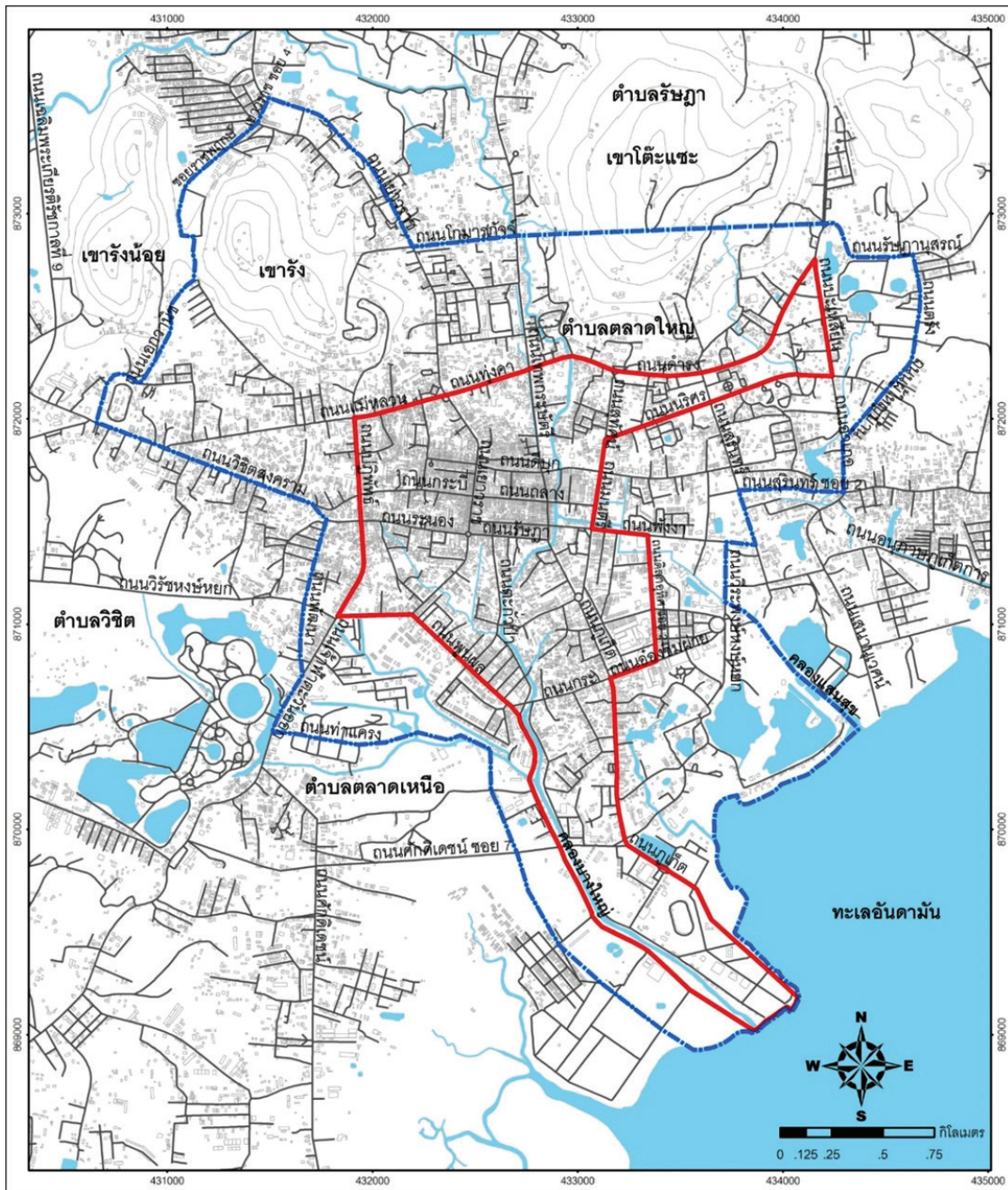
5) ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ต

การพิจารณาพื้นที่หลักในเมืองเก่าภูเก็ต พิจารณาจากเกณฑ์การประเมินคุณค่าโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญ ขอบเขตของแปลงที่ดินของโบราณสถานหรืออาคารที่ทรงคุณค่า และการรับฟังความคิดเห็นของกลุ่มภาคีเครือข่าย 2 ครั้ง เป็นตัวกำหนดขอบเขตพื้นที่หลักเมืองเก่าภูเก็ต ซึ่งมีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 2.76 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,727.74 ไร่

ในส่วนของการพิจารณาพื้นที่ต่อเนื่องของเมืองเก่าภูเก็ต จะครอบคลุมพื้นที่เชื่อมต่อขององค์ประกอบเมืองที่สำคัญในลำดับรองกับพื้นที่หลักของเมืองเก่า จากการประเมินคุณค่าในด้านต่างๆ พื้นที่ต่อเนื่องดังกล่าวเป็นบริเวณที่กำหนดไว้เพื่อควบคุมและรักษาภูมิทัศน์ของเมืองเก่าหรือพื้นที่หลักให้คงคุณภาพของการเป็นย่าน ความกลมกลืนของย่าน และการรักษาบรรยากาศของความเป็นเมืองเก่าภูเก็ตเอาไว้ พื้นที่ต่อเนื่องของเมืองเก่าภูเก็ตมีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 6.75 ตารางกิโลเมตร หรือ 4,217.83 ไร่ ทั้งนี้ การกำหนดขอบเขตของพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ต ครอบคลุมพื้นที่ที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในพื้นที่ มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 9.51 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,945.57 ไร่ โดยมีขอบเขตดังแสดงในภาพที่ 4

6) แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าภูเก็ต

แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตพิจารณาจากแนวทางทั่วไป 7 ประการ ซึ่งสามารถเลือกนำไปใช้ปฏิบัติตามความเหมาะสมสำหรับพื้นที่เฉพาะแต่ละบริเวณที่มีความแตกต่างกันออกไป ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมและการประชาสัมพันธ์ มุ่งเน้นการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือจากภาคประชาชน ภาครัฐ และเครือข่ายองค์กรเอกชนเพื่อร่วมกันกำหนดและดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง รวมทั้งการประชาสัมพันธ์และสื่อสารกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม 2) การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์และพัฒนา

ภาพที่ 4 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าและพื้นที่ต่อเนื่องเมืองเก่าภูเก็ต
ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2559

อย่างยั่งยืน มุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเองในกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น ค่ายเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์ การจัดนิทรรศการ การประกวด การแข่งขัน การใช้สื่อสารมวลชน เป็นต้น 3) การส่งเสริมกิจกรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมเพื่อการฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น การส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาพื้นบ้านจากปราชญ์ท้องถิ่น 4) การส่งเสริมคุณภาพชีวิต มุ่งเน้นการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจชนิดใหม่เพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ การอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นต้น 5) การป้องกันภัยคุกคามจากมนุษย์และธรรมชาติ มุ่งเน้นการกำหนด กฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือมาตรการสร้างแรงจูงใจในการป้องกันความเสียหายต่อมรดกทางวัฒนธรรม 6) การประหยัดพลังงานด้านการสัญจรและสภาพแวดล้อม มุ่งเน้นการลดการใช้พลังงานในการสัญจรและการใช้ชีวิตประจำวันเพื่อลดผลกระทบจากมลพิษ และส่งเสริมบรรยากาศที่ดีในย่านเมืองเก่า 7) การดูแลและบำรุงรักษาอาคารและสาธารณูปการ มุ่งเน้นการกำหนดแผนโครงการ และการระดมทุนเพื่อการซ่อมแซมอาคารหรือสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติ-ศาสตร์ และการจัดเตรียมระบบโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับย่านเมืองเก่า

สรุปผลและอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษากำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่ากลุ่มที่ 2 ในปีงบประมาณ 2559 จำนวน 4 เมือง ได้แก่ เมืองเก่าราชบุรี เมืองเก่าสุรินทร์ เมืองเก่าระนอง และเมืองเก่าภูเก็ต ซึ่งดำเนินงานโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผลที่ได้จากการศึกษาสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้

อย่างชัดเจน ทั้งความเข้าใจในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ การนำผลการประเมินคุณค่าของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ มาเป็นเกณฑ์หลักในการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าและพื้นที่ต่อเนื่อง และมีการเสนอร่างขอบเขตเมืองเก่าอันเป็นผลจากการศึกษาในที่ประชุมประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจนสามารถสรุปผลเป็นขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตและพื้นที่ต่อเนื่อง รวมทั้งการกำหนดข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าภูเก็ตในด้านต่างๆ

โดยในปัจจุบันผลการศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตและแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าภูเก็ตได้ถูกเสนอต่อคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า และที่ประชุมคณะรัฐมนตรีตามลำดับ และมีมติคณะรัฐมนตรีเห็นชอบกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตตามที่คณะทำงานเสนอ และมีการประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตเป็นกฎกระทรวง เรียบร้อยแล้ว โดยกำลังอยู่ในช่วงของการตั้งคณะกรรมการเมืองเก่าภูเก็ตซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและดำเนินงานด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ตต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. กองโบราณคดี. **ฝ่ายอนุรักษ์โบราณสถาน. รายงานการสำรวจเมืองประวัติศาสตร์ภูเก็ตโครงการอนุรักษ์และบูรณะเมืองประวัติศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2530.
- การเคหะแห่งชาติ. ฝ่ายนโยบายและแผน. **รายงานฉบับสมบูรณ์ แผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมือง จังหวัดภูเก็ต.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม และศูนย์บริการวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- ดุสิต ทายตะคุ. **“ภูเก็ต: การศึกษาในด้านอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโดยการผังเมือง.”** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- ถนอม พูนวงศ์. **ประวัติศาสตร์เมืองภูเก็ต.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2556.
- เทศบาลเมืองภูเก็ต. **รายงานกิจการเทศบาลเมืองภูเก็ต.** (ม.ป.ท.): 2520.
- ปัญญา เทพสิงห์และวุฒิ วัฒนสิน. **ลวดลายตกแต่งหน้าอาคารชิโน-ปอร์ตุเกสในจังหวัดภูเก็ต.** สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, 2547.
- ปัญญา ศรีนาค. **ถลาง ภูเก็ต และบ้านเมืองฝั่งทะเลตะวันตก.** กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2546.
- วัชร จงสุวัฒน์. **รายงานฉบับสมบูรณ์แผนผังพัฒนาพื้นที่เฉพาะเทศบาลเมืองภูเก็ต.** ภูเก็ต: เทศบาลเมืองภูเก็ต, 2546.
- วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดภูเก็ต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไฉนะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2545.
- สมบูรณ์ แก่นตะเคียน. **ประวัติเมืองภูเก็ต.** เพชรบุรี: ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเพชรบุรี, 2552.
- สาวิตร พงศ์วัชร. **ศาสตร์ศิลป์ ถิ่นเลใต้.** ภูเก็ต: มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, 2557.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. **โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า: การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าภูเก็ต.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต, 2559.
- _____. **แผนผังตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในบริเวณพื้นที่จังหวัดภูเก็ต พ.ศ. 2553.** (ม.ป.ท.), (ม.ป.ป.).
- สุตารา สุฉายา. **ภูเก็ต.** กรุงเทพมหานคร: สารคดี, 2543.
- สุนัย ราชภัณฑารักษ์. **ภูเก็ต.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2517.